

gyakorlat számos apró jele a könyvekben), így az állományvédelem is fontos kérdése e gyűjtemények kezelésének. A kötetek lapjai közt található kézíratos dokumentumokra tekintettel a könyvtárak olyan biztonsági és tájékoztatási eljárások alkalmazására is rákényszerülhetnek, amelyek általában csak magánlevéltárak és -iratok kezelése során szükségesek. Ez azt jelenti, hogy az olvasóknak (és

a használóknak általában) figyelembe kell venniük a szerzői jogokat és a magánszféra jogi védelmét (különösen olyan esetekben, ha az író vagy örökösei még élnek).

(Mohor Jenő)

Lásd még 104

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állomány- alakítás

05/138

CRESS, Ann: The latest wave = Libr.J. 129.vol. 2004. 16.no. 48-50.p.

Egy rendszer – egy gyűjtemény: „mozgó” állományok amerikai közkönyvtári rendszerekben

Állománygyarapítás; Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvtári rendszer; Közművelődési könyvtár; Munkaszervezet

Colorado Államban (USA) hét közkönyvtár tért át a „hagyományos” állománygyarapításról és kölcsönzésről az ún. „mozgó” (*floating*) módszerre. (A megoldás nem új, számos amerikai és kanadai könyvtárban évek óta működik már, és napjainkban is egyre többen érdeklődnek iránta, elsősorban költségtakarékos volta miatt.) A módszer lényege

abban áll, hogy míg a legtöbb könyvtárban a kikölcsönzött műveket ugyanoda kell visszavinni, a mozgó állomány esetében a rendszerben részt vevő könyvtárak bármelyikében vissza lehet adni a könyveket. A visszavett művet polcra teszik, és nem küldik vissza eredeti származási helyére.

Míg a mozgó állomány koncepciója meglehetősen egyszerű, megvalósítása már valamivel nehezebb; paradigmaváltásra van szükség a szolgáltatás módjában, és az integrált könyvtári rendszer átalakítása is munkaigényes. Akik azonban ezt vállalják, több szempontból is jól járnak: gyorsabban tudnak reagálni az olvasók óhajaira, igazságosabb hozzáférést tudnak biztosítani a dokumentumokhoz, kisebb lesz a könyvtárosok megterhelése, és jelentősen csökken a könyvtárak közötti szállítások mennyisége. Az olvasók igényei alakítják a gyarapítást, és a gyorsabb forgás miatt általában kevesebb példány is elegendő: ezáltal az újabb dokumentumtípusokra (vagy a jobban keresett művek példány-

számának emelésére) is kerül pénz. Minden könyvtári rendszer persze saját maga alakítja ki igény szerint koncepcióját; dönthet úgy, hogy az új DVD-állományt körözteti csak, vagy hogy bizonyos állományrészeket kizár a forgásból (pl. a helytörténeti, családtörténeti dokumentumokat, kézikönyveket stb.). Az alap-infrastruktúra azonban elengedhetetlen tartozéka a módszernek: gyors szállítási lehetőség, megfelelő igénylő rendszer és szoftvertámogatás. (Fontos a belső kommunikáció és a központi gyarapítás is.) Ha ez megvan, két fontos tényezőre kell összpontosítani a könyvtárnak: az integrált könyvtári rendszerre és a munkatársakra. Olyan munkatársra van szükség, aki jól ismeri a kölcsönzési rendszert, és közvetlen kapcsolatban áll a rendszer szállítójával, hogy a kölcsönzött kötetek nyomon követéséhez szükséges változásokat elvégezzék, vagyis olyan végterméket kapjon a könyvtár, amely automatikusan frissíti majd egy-egy dokumentum lelőhelyét (pl. automatikusan regisztrálja a beérkezett anyagot, jelzi, ha az nem része a mozgó állománynak, és azt is, hova kell visszajuttatni). (Az Innovative Interfaces Inc. és a DYNIX tudja kezelni ezt, de a helyi sajátosságok miatt kisebb módosításokra szükség lehet.) A technikai kérdések mellett érzelmi kérdésekkel is foglalkozni kell: fel kell rá készíteni a könyvtárosokat (a vezetők számára pedig ajánlatos William Bridges *Managing transitions* című könyvének „leporolása”). Célszerű az áttérés előtt néhány hónapos kísérleti szakaszt beiktatni, amint a Jefferson megyei könyvtár (JCPL) tette 1994-ben, és a tapasztalatok alapján változtatni kell az eredeti elképzeléseken. Lényeges az is, hogy megfelelő gyarapítási gyakorlat alakuljon ki: az eleve központi gyarapítást végző könyvtárak számára ez kisebb nehézséget okoz, mint másoknak. Új eljárásokat kell kialakítani a helyzetnek megfelelően (dokumentumtípusok szerint, új elosztási rendszer kidolgozása, selejtezési technikák meghatározása stb.)

A mozgó állomány nem minden könyvtár számára jelent megoldást, de ahol alkalmazható, ott izgalmas szakmai lehetőségeket kínál.

(Murányi Lajos)

05/139

ROBERTS, Michael – KIDD, Tony – IRVINE, Lynn: The impact of the current e-journal marketplace on university library budget structures: some Glasgow experiences = *Libr.Rev.* 53.vol. 2004. 9.no. 429-434.p.

Res. francia és német nyelven

Az e-folyóiratok jelenlegi piaci helyzetének hatása az egyetemi könyvtárak költségvetésére: glasgow-i tapasztalatok

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Költségvetés

Az egyetemi könyvtárak költségvetésére és adminisztrációjára nagy terhet rónak a konzorciális licencmegállapodások és „big deal”-ek (amelyek keretében a kiadók a konzorciumoknak a gyakran igen vegyes témájú teljes kínálatukhoz való elektronikus hozzáférést több évre lekötve értékesítik, a nyomtatott előfizetési díjat meghaladó összegért, lemondási lehetőség nélkül). Az egyetemi könyvtárak költségvetésének meglehetősen rugalmasnak kell lenni, hogy a jelenlegi gazdasági modell bonyolultságához igazodni tudjon. Ugyanakkor a finanszírozásnak valamilyen mértékben központi irányítás alatt kell maradnia.

Három brit (skót) egyetemi könyvtár (University of Strathclyde – UoS, Glasgow Caledonian University – GCU, University of Glasgow – UoG) eltérő költségvetési struktúráját vizsgálták egy szűk körű elemzés keretében.

A UoS könyvtára korábban az időszaki kiadványokra szánt költségvetést egyben kezelte, majd a döntéshozatalt az egyes tanszékek hatáskörébe helyezték. 1999 után az oktatók véleményének figyelem-

bevételeivel változtatásokra került sor az előfizetésekben, és a címeket fokozottan a tanszékekhez rendelték. A 2000-2001-es tanévtől az időszaki kiadványokra szánt költségvetést is a tanszékek kezelték. Mindez egybeesett a big deal megjelenésével. Miközben a UoS könyvtára szigorúbb tematikus bontást alkalmazott, a piac az általánosabb kínálat felé mozdult el. A lemondási és finanszírozási nehézségek nagyon megterhelik az újfajta költségvetést: egyes folyóiratcsomagokat az általános keretből fedeznek, másokat több tanszék hozzájárulásaiból.

A GCU 1995 előtt centralizált költségvetéssel működött. A költségvetést felosztották a tanszékek között a folyóiratárak inflációja és a keretek egyenlőten hasznosítása miatt. Az egyetemi és könyvtári szakemberekből alakult bizottság abban állapodott meg, hogy a költségvetést egy, a hallgatók és a személyzet létszámát, valamint az egyes tudományterületen a dokumentumok tényleges átlagárát figyelembe vevő képlet szerint osztják fel. 1995 és 2002 között ezt a képletet használták, és számos előfizetést töröltek. Az ezt követő modellben az időszaki kiadványok előfizetését levonták az egyes tanszékeknek jutó összegekből, és a maradék összeget elosztották a könyvvásárlás és a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások megvásárlása között. A költségvetés megbontása miatt megnőtt a tanszékek ellenőrzési lehetősége és felelőssége. Mindez kiválóan működött, egészen a big deal megjelenéséig, amikortól a közös költségvetésből is le-lecsíptek. Újabb bizottság tekintette át a költségvetés ügyét, ez azt javasolta, hogy az új és a meglévő előfizetések esetében csak az elektronikus változatot szerezzék be. A javaslatot jóváhagyták. Az időszaki kiadványok becsült költségeit levonják a teljes költségvetésből, a maradékot pedig a kissé módosított korábbi képlet szerint osztják fel.

A UG az időszaki kiadványokra szánt összeget hagyományosan a közös költségvetésben tartotta, és az előző évi arányban osztotta el. Az 1997-98-as

tanévben áttértek a képlet szerinti felosztásra, amely a célközönség létszámát, a használati méréseket, az inflációt, a kutatási tevékenység értékelésének eredményeit és a kutatási bevételeket vette figyelembe. A tanszékek számára ugyanakkor lehetővé tették, hogy a költségvetési rovatok között a pénzösszegeket mozgassák. A képlet gyakorlati alkalmazása nehézkesnek bizonyult, ezért 2002 őszétől a számításban figyelembe vették a Swets előfizetési ügynökség és a LISU statisztikai adatait is. Ez a megoldás elfogadható eredményt hozott, a big deal problémája azonban megmaradt. A könyvtárosok ismét az újbóli központosítást javasolják. Átmeneti megoldásként jelenleg a folyóiratcsomagok árát részben központi pénzalapokból fedezik.

A problémák egy része tehát a folyóiratcsomagokkal kapcsolatos. Nehézséget jelent az is, hogy a karokat és tanszékeket bevonták az előfizetések lemondásáról hozott döntésekbe. Ahol az elektronikus hozzáférésnek feltétele a nyomtatott változat megtartása, ott a lemondásra kiválasztott címek jó részét emiatt meg kell tartani. A folyóiratcsomagokban sok új folyóirat jelenik meg, de ez a választék-bővülés pluszköltséggel jár, és Nagy-Britanniában ehhez még hozzá kell számítani az elektronikus dokumentumok beszerzését terhelő általános forgalmi adót is.

A kiadóknál megfigyelhető összevonások súlyosbítják a problémákat. A big deal megállapodások rugalmatlanok, és a konzorciumok számára igen nehezen kezelhetők. Az embargó az állományfejlesztés és az ésszerűsítés legfőbb akadálya, változtatásra gyakran csak a marginális címeknél van lehetőség.

Egyre többen térnek vissza az egyéni előfizetésekre, és egyes kiadók már vizsgálják a használat alapján meghatározott előfizetés modelljére való áttérést, amihez a felsőoktatási könyvtárakban zajló statisztikai és teljesítménymérési kutatások hasznos segítséget nyújthatnak.

(Hegyközi Ilona)

GRAF, Bernhard – SCHOLZE, Frank: Zeitschriftenevaluation an der Universität Stuttgart oder Ist die inhaltliche Bewertung ein hinreichendes Kriterium für Zeitschriftenabbestellungen? = Bibliotheksdienst. 38. Jg. 2004. 6.no. 893-904.p.

Folyóiratok értékelése a stuttgarti egyetemen avagy Elegendő feltétel-e a tartalmi értékelés a folyóirat-lemondáshoz?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Folyóiratárak; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban

A Stuttgarteri Egyetem Könyvtára (UBS) – a többi egyetemhez hasonlóan – a stagnáló vagy zsugorodó keretek és a folyóiratárak emelkedése miatt folyamatosan arra kényszerült, hogy egyre több előfizetését lemondja. Az UBS a cikkben ismertetett értékeléssel használóinak szakirodalom iránti igényeiről akart reális és napra kész képet kapni. 2002-ben az UBS keretéből már félmillió euro hiányzott, a folyóirat-beszerzési keret 30%-a. Mivel a monográfiák beszerzése évek óta a minimumra csökkent, nem maradt mozgásterük a hiány pótlására. Már korábban is (1994-ben és 1997-ben) jelentős folyóirat-lemondásra került sor, de akkor még a karokkal és tanszékekkel közösen sikerült ezt a problémát megoldani, ez azonban már nem bizonyult járható útnak a szükséges összeg nagysága miatt. Azt tisztázandó, hogy a kurrens folyóirataik kielégítik-e az oktatás és kutatás igényeit, egy megbízható adatbázist kellett létrehozni a teljes folyóirat-állomány felmérése és értékelése révén. (Az Elsevier-kiadó folyóiratainak lemondásával pedig tiltakozni kívántak az agresszív árpolitika ellen, különösebb eredmény vagy reakció nélkül.)

Az értékelés nem csupán a gyarapítás „racionalizálását” akarta szolgálni, hanem a folyóiratok használatát is elemezni kívánta. A helyzet bonyolultsága a „kétszintű” könyvtári rendszerből is adódott: az egyetemi könyvtár mellett további 144 (kari és tanszéki) könyvtár is működik a Stuttgarteri Egyete-

men. Az egyeztetések ellenére a pénzügyi felelősség túl sok „vállon” oszlik meg, ezért a felméréstől a központosított gazdálkodáshoz is reméltek szám-szerű adatokat.

Az értékelést 2002 nyarán tervezték meg és készítették elő. A 2965 címből álló folyóiratjegyzéket (27 szakcsoportba rendezve) elektronikus formában készítették el, és küldték meg a 144 tanszéknek, akik nem csak a maguk szakfolyóiratait, hanem az összes címet értékelhették egy ötfokú skálán, ahol az egyes a „nélkülözhető”, az ötös a „nélkülözhetetlen” volt. (Nullával az „érdektelen” folyóiratokat értékelték.) A kérdőívet a tanszékek 2003 első hónapjaiban töltötték ki. (A válaszadás 94%-os volt.)

Az „osztályzatok” összesítésekor szakterületenként csoportosítva további elemekkel – az ár, a kapott szavazatok száma (és az abból számított hányados) – bővítették a címeket; ebből alakult ki a rangsor (ranking list). Az értékelés módszertani ismertetése és a kapott eredményekből közölt illusztratív példák nyomán érdemes néhány megállapítást kiemelni:

- A vizsgálat során 112 folyóirat kapott „érdektelen” vagy „nélkülözhető” osztályzatot; ezek ára mindössze 35 ezer euro, vagyis további megtakarítás lemondással nem érhető el – az alapvető tudományos érdekek sérelme nélkül;
- Nem volt újdonság, hogy egy-egy folyóirat legalább egy kar számára nélkülözhetetlen volt, de meglepetést okozott a tanszékek interdiszciplináris érdeklődése.

A beszámoló három fontos következtetéssel, illetve a további teendők felvázolásával zárul:

- 1) Át kell térni a használóközpontú állománygyarapításra. A munkát folyamatos használati statisztikákkal kell segíteni, amire csak az e-folyóiratokra való fokozottabb áttérés és a nyomtatott folyóiratok használatának rendszeres vizsgálata révén lesz mód.
- 2) Erősíteni kell a tudósoknak a publikációs folyamatban elfoglalt pozícióját a nyílt hozzáférésű

környezetben vagy a nonprofit kiadóknál való párhuzamos megjelenés révén.

- 3) A használóközpontú állománygyarapítási politika könnyebben valósítható meg, ha az anyagi felelősséget az egyetemi könyvtár és a tanszékek közösen viselik. Az értékelés alapul szolgálhat egy új költségmegosztási modell kidolgozásához (a tanszékek folyóiratigénye számszerűsíthető) és további szervezeti újításokhoz (folyóirat-gyarapítási bizottság alakítása, a keretek koncentrációja stb.).

(Murányi Lajos)

05/141

ROCKLIFF, Sue: E-journals : The Queen Elizabeth Hospital Library experience = El.Libr. 22.vol. 2004. 5. no. 433-439.p.

Az ausztráliai Queen Elizabeth kórházi könyvtár tapasztalatai az elektronikus folyóiratokkal

Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Szak-könyvtár -egészségügyi

Az Adelaide-i Egyetem Erzsébet királynőről elnevezett kórházának (TQEH) könyvtára az 1994-ben kiépített helyi hálózaton indította meg online szolgáltatásait. Ezeket a kilencvenes évek végére már szinte teljesen az szabta meg, hogy a könyvtár a Dél-Ausztráliai Egészségügyi Könyvtári Konzorcium (SAHSLC) tagjaként elektronikus folyóiratokkal, adatbázisokkal és e-könyvekkel rendelkezik.

Az 1995-ben 15 taggal megalakult konzorcium célja több kulcsfontosságú forrás elérése volt a költségek csökkentése mellett. A központi finanszírozást célzó első, sikertelen pályázat után a kormányzat 2000-ben jóváhagyta a módosított projektet. Az elnyert összeg 10 adatbázishoz való hozzáférésre és egy külön projektvezető fizetésére terjedt ki, aki a licencek intézését, a konzorcium honlapjának (SALUS) fejlesztését, a képzést, kapcsolattartást és a használati statisztikával kapcsolatos teendőket végzi.

A projekt központi finanszírozása határozott időre szólt: 2001-ben már csak részleges volt, 2002-re pedig megszűnt. A költségeket azóta a szervesen összeforrt konzorcium tagjai viselik. A SALUS továbbra is az online források szolgáltatásának legfőbb eszköze. Ezek térnyerésének és a párhuzamos nyomtatott folyóiratok lemondásának tendenciája folytatódik. 2003 júliusára a TQEH 17 adatbázissal, 180 e-könyvvel és 1200 elektronikus folyóirattal rendelkezett, ami a kurrens folyóiratok 82%-a volt.

A TQEH használói főleg orvosok, ápolók és hallgatók, akiknek szakirodalomra bármely napszakban szükségük lehet, gyakran nem is a kórházban, de az internet-hozzáférés legtöbbjük számára nem probléma. Az adatbázisok kiválasztását segítette az a tény, hogy az orvosi és egészségügyi szakterületen két nagy adatbázis (a Medline, illetve a Cinahl) az értékes elektronikus forrásoknak még nagyobb részét tömöríti, mint más szakterületek adatbázisai. Az adatbázisok naprakészen tartása a helyi szerveren túlzott költségeket és többletmunkát okozott volna, ezért a TQEH a távoli hozzáférés mellett döntött. Szerencsére az OACIS nevű, a betegetek, kórtörténetüket és a kezeléseket nyilvántartó szakértői rendszer bevezetése az állam nagy kórházai-ban megnövelte az internet-hozzáférési pontok számát.

Mint minden online szolgáltatás tervezésénél, itt is számolni kellett a fellépő problémákkal. Az előre bejelentett leállásokról a rendszer e-mailben értesíti a használókat. A lehetőségek szerint felkészültek a hálózatban fellépő hibákra és az áramkimaradásokra is. A használók képzésére új munkakört létesítettek. Az egyidejű hozzáférések korlátozása miatt folyamatosan figyelik, mely források esetén válhat ez kritikussá. A konfliktusok elkerülése érdekében a dokumentumküldéssel kapcsolatos kérdésekben idejekorán kapcsolatba léptek a szolgáltatókkal. Mindezek ellenére adódtak nem várt problémák is, melyek zömmel műszaki természetűek voltak (tűzfalak, proxy szerverek, a cookie-k kezelése stb.), más részük pedig az elektronikus folyóiratok

sajátjaiból adódott. Ezek tartalma sokszor nem egyezik pontosan a nyomtatott változatával. A részegységek gyakran később jelennek meg az aggregátorokban, mint a kiadók honlapjain, de ilyen nagy számú egyenkénti előfizetés képtelenség volna. A kiadók aggregátort válthatnak, egyedi feltételeket és korlátozásokat vezethetnek be. Az adatbázisokban szolgáltatott teljes szövegű folyóiratokban nem ritka a 6-12 hónapos késleltetés (embargo) sem.

A konzorciumi beszerzés lehetővé tette, hogy a felhasználói licencek számát az intézményenkénti 1-nél is alacsonyabbra szorítsák le, ami különösen a kevésbé használatos adatbázisoknál és e-könyvek-nél előnyös. A SAHSLC tagjai között a költségek a használat arányában oszlanak meg. Az online folyóiratok nagy adatbázis-csomagok keretében történő előfizetésével ugyancsak jelentős megtakarítást értek el. Bár a mindenkori elérésre nincs garancia, az adatbázis-szolgáltatók rendszerint biztosítanak visszamenőleges évfolyamokat, a szolgáltatásból kivont folyóiratok pótlására pedig szinte mindig van lehetőség. Megtakarítás jelentkezett a raktározásból és a korábban több nyitvatartási órából eredő költségekben is. A projekt fontos eredménye a helytől és időtől független hozzáférés, a használat és a teljesítmény megbízható mérése, a könyvtárközi szolgáltatások fellendülése és egyszerűsödése is. Az olvasók jól alkalmazkodtak a változáshoz. Noha egy 2003-as felmérés szerint még mindig csak a könyvtárak 38%-a hajt végre tervszerű áttérést kizárólagosan online folyóiratokra, a TQEH tapasztalatai nem támasztják alá a többség aggodalmait.

(Vajda Henrik)

Állományvédelem

05/142

LAFFONT, Caroline – MOUREN, Raphaële: Les ennemis du livre = Bull.Bibl.Fr. 50.tom. 2005. 1.no. 54-63.p. Bibliogr.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A könyv ellenségei

Állományvédelem; Biológiai kártevők; Elemi károk; Könyvrongálás; Raktározás; Tervezés

A nemzeti gyűjtemények megőrzésének számos kockázata van, melyek közül némelyek elháríthatók, mások megelőzhetők vagy csökkenthetők. A cikk szerzői ismertetik a fő veszélyeket (tűz, víz, rossz környezeti körülmények, nyirkosság, rovarok, helytelen tárolás és kezelés, sőt, maguk az olvasók ...), és megmutatják, milyen eszközök állnak a könyvtárak rendelkezésére a velük folytatott küzdelemben. A szerzők a vészhelyzetekre kidolgozott cselekvési terv fontosságát is hangsúlyozzák.

(Autoref.)

Különgyűjtemények

05/143

HYLAND, Anne Maureen: Providing access to atypical items in an academic library = Collect.Manage. 29.vol. 2004. 1.no. 52-72.p. Bibliogr.

A nem szokványos dokumentumok elérhetővé tétele egy kanadai egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Hozzáférhetőség; Régi és ritka könyvek; Raktározás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A legtöbb észak-amerikai felsőoktatási könyvtár hasonló módon szabályozza különgyűjteményük (a régi könyvek), illetve a rövid kölcsönzési határidejű állomány (pl. kötelező irodalom) ún. ellenőrzött hozzáférését (controlled access). Emellett a képzőművészeti anyagokat, a zeneműveket és hangfelvé-

teleket, térképeket, mikroformákat, audiovizuális anyagokat, valamint a kurrens periodikumokat is fokozott védelemben részesítik.

A Calgary Egyetem könyvtára – a többi könyvtárhoz hasonlóan – írásban szabályozta a kötelező irodalom, a különgyűjtemények és a Képzőművészeti Gyűjtemény anyagának használatát, de 2002-ben a könyvtár néhány munkatársa úgy gondolta, felül kell vizsgálni ezt a szabályzatot, és olyan útmutatóra van szükség, amely az eddig nem szabályozott dokumentumok és gyűjtemények használatára is kiter: ezekre a „nem szokványos” (atypical) megnevezést használták. Az alábbi négy kategóriát különböztették meg:

1. gyakran keresett, problematikus és fontos művek, melyek gyakran lopásnak vagy rongálásnak vannak kitéve,
2. a speciális bánásmódot, restaurálást igénylő, rossz állapotú, szokatlan formátumú vagy méretű dokumentumok,
3. a drága (1000 dollárnál többbe kerülő) könyvek,
4. sajátosságuk miatt értékes gyűjtemények.

Ezek megfelelő elhelyezése és védelme örökzöld problémája a kanadai felsőoktatási könyvtáraknak; ezért először az ezekkel kapcsolatos gyakorlatot vizsgálták hat kanadai könyvtárban, majd áttekintették ennek szakirodalmát is, megismerendő az észak-amerikai felsőoktatási könyvtárak eljárásait (a biztonsági kérdések, tárolás, hozzáférés és a költségráfordítás terén).

A tanulmány fő részében a „nem szokványos” dokumentumok és gyűjtemények kezelésének, illetve rendelkezésre bocsátásának alapelveit írják le, és ajánlásokat fogalmaznak meg a gyakorlati megvalósításhoz, számos példát és ismérvet felvonultatva.

(Murányi Lajos)

Feldolgozó munka

05/144

YODER LEROY, Sarah – LEFFARD THOMAS, Suzanne: Impact of web access on cataloging = Cat. Classif.Q. 38.vol. 2004. 2.no. 7-16.p. Bibliogr.

A világháló hozzáférhetőségének hatása a katalógizálásra

Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A nagykönyvtárak katalógizálói manapság a munkahelyi számítógépükön hozzáférnek a világhálózhoz, így sok erőforrás csak egy kattintásnyi távolságra van tőlük. Ilyen erőforrások például a katalógizálási segédeszközök és dokumentációk bizonyos honlapokon; sok könyvtári online katalógusban az osztályozási jelzetek és az egyéb katalógizálási információk is kereshetők; a kiadók, kormányhivatalok és egyéni szerzők weblapjai is sok hasznos információt kínálnak. Mindez természetesen hatással van a katalógizálásra. Mivel a számítógépen több ablakot is meg lehet nyitni egyidejűleg, a katalógizálók sok forrásból vehetnek át katalógizálási információkat a „kivág-beilleszt” funkció segítségével. Az internetes források fontos információkkal szolgálhatnak egy bizonyos mű kapcsolatairól is, ami javítja a katalógusrekordok minőségét, és pontosabb hozzáférési pontok megadását teszi lehetővé. A cikk példák segítségével mutatja be, hogy a világhálón található katalógizálási információk hogyan használhatók fel a katalógizálási folyamat megkönnyítésére.

(Autoref.)

05/145

CAMPBELL, D. Grant – FAST, Karl V.: Academic libraries and the Semantic Web : What the future may hold for research-supporting library catalogues = J.Acad.Libariansh. 30.vol. 2004. 5.no. 382-390.p. Bibliogr.

A felsőoktatási könyvtárak és a szemantikus web. Mit tartogat a jövő a kutatást segítő könyvtári katalógusok számára?

Elektronikus dokumentum; Felsőoktatási könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Online katalógus; Számítógép-hálózat

A cikk azt vizsgálja, hogy a metaadatok jövőbeli lehetőségeinek segítségével az egyetemi könyvtárak hogyan tudják az ún. „szemantikus web” információit beépíteni a katalógusaikba. Míg a jelenlegi metaadat-struktúrák egyszerűen a könyvtárak által létrehozott bibliográfiai adatok cseréjére szolgálnak a világhálón, a cikk szerint az egyetemi könyvtárak gazdag metaadat-forrásként hasznosíthatnák a szemantikus webet, és ezeket a forrásokat beépíthetnék a katalógusaik bibliográfiai rekordjaiba. A cikk a régi és ritka könyvek, az irodalomkritika és a filmtudomány területéről vett példákkal bizonyítja, hogy ha az egyetemi könyvtárak a katalógizálási szabályzatokról a web információinak értékelésére és begyűjtésére helyeznék a hangsúlyt, akkor új és izgalmas szerepet játszhatnának az elektronikus információs szolgáltatások fejlesztésében.

(Autoref.)

05/146

GARSHOL, Lars Marius: Metadata? Thesauri? Taxonomies? Topic maps! Making sense of it all = J.Inf.Sci. 30.vol. 2004. 4.no. 378-391.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Metaadatok? Tezauruszok? Osztályozási rendszerek? Tématérképek! Melyik mire való?

Gépi dokumentumleírás; Osztályozási rendszer; Tezaurusz

Az a probléma, hogy egy dokumentumgyűjteményben nem találunk meg valamilyen információt, amelyről tudjuk, hogy biztosan benne van valahol, olyan régi, mint maguk a dokumentumgyűjtemények. E probléma modern változatával az ún. információs architektúra foglalkozik, melynek feladata a webhelyek hatékony szervezése, hogy a használó minél könnyebben megtalálja, amit keres. A probléma megoldására a tervezők eddig a könyvtártudományból vettek át ismert és bevált módszereket, de újabban az úgynevezett „tématérképek” (topic maps) használata került előtérbe. Felmerül a kérdés, hogy ezeknek milyen előnyei és hátrányai vannak a hagyományos megoldásokhoz képest – a cikk erre próbál meg válaszolni. A szerző állítja, hogy a tématérképek az áttekinthetőség és az információkeresés szempontjából egyaránt hatékonyabbak, mint a hagyományos módszerek.

(Autoref.)

05/147

FADAIE 'ARAGHI, Gholamreza: A new scheme for library classification = Cat.Classif.Q. 38.vol. 2004. 2.no. 75-99.p. Bibliogr. 18 tétel.

Új könyvtári osztályozási rendszer

Osztályozási rendszer

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A javasolt új osztályozási rendszer két alapelve a hierarchia és a bináris elmélet, ezért Egyetemes Bináris Osztályozásnak nevezték el (Universal Binary Classification, UBC). A cikk felsorolja a rendszer

előnyeit, pl. tárgyszófejlesztés, tezaurusz-építés, minden jelzet a természetes nyelvi megfelelőjével együtt táblázatokba van rendezve, ami segít a keresőknek a megfelelő tárgyszó kiválasztásában. A rendszer teljesen megfelel a tudomány osztályozásának, ami szintén a hierarchia és a bináris elmélet elvére épül. Végül a McGill egyetem könyvtárának állományából véletlenszerűen kiválasztott könyvek példáján összehasonlítja az új osztályozási rendszer jelzeteit a könyvtárban jelenleg használt LC jelzetekkel a könyvtár- és információtudomány területén.

(Autoref.)

Lásd még 126

Katalógusok

Lásd 145, 181

Információkeresés

05/148

McCULLOCH, Emma – SHIRI, Ari – NICHOLSON, Dennis: Subject searching requirements : The HILT II experience = Libr.Rev. 53.vol. 2004. 8.no. 408-414.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

A tárgyi kereséssel szemben támasztott követelmények: a HILT II tapasztalatai

Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Keresőkép

A HILT (High-Level Thesaurus) projekt 2. szakasza a JISC (Joint Information Systems Committee) finanszírozásával a Glasgow-i Egyetemen ment végbe 2003-ban. Célja egy kísérleti terminológiai rendszer kialakítása és ezen keresztül követelmények és

ajánlások kidolgozása volt a JISC Information Environment (IE) tezaurusza számára.

A HILT tervezését a használók tárgyi keresési szokásainak vizsgálata előzte meg. Az egyetemi könyvtár különböző szintű gyakorlattal rendelkező használóival és munkatársaival készítettek interjút. A csoportokat úgy jelölték ki, hogy szakmai érdeklődésük lehetőleg különböző legyen. A kiindulópont korábbi kutatások ama megállapítása volt, hogy minél speciálisabb egy keresés, annál inkább döntő a keresési stratégia, illetve, hogy a stratégiát a feladat, illetve a használók típusa (pl. átfogóbb tanegységek hallgatói szemben a doktorátusra készülőkkel) is befolyásolja. Az interjúalanyok által saját témájukra használt tárgyi kifejezések gyűjtésének célja az volt, hogy megállapítsák, mennyire vannak ezek képviselve a különböző tárgyi keresőrendszerekben, és milyen leképezésükre van szükség a kísérleti rendszerben. A kutatás kiterjedt a használók keresési stratégiájának típusaira és szakszerűségére. A szakirodalomból ugyanis az derül ki, hogy a legtöbb használó keresési szokásai és a keresés leghatékonyabb módjai alapvetően kétfélek: az adatbázisokban elterjedt és hatékony Boole-operátorokat a weben inkább csak a szakemberek tudják eredményesen használni. A kutatás módszerei természetesen különböztek a kész rendszerek alkalmazásának vizsgálatától, és közvetlenül a használók döntési folyamataira irányultak. Az interjúalanyoknak például esszét kellett írniuk egyéni, valamint közös kijelölt témákban a könyvtárban előfizetett online szolgáltatásokat igénybe véve, és ki kellett jelölniük, hogy korlátozó körülmények híján milyen stratégia szerint választanak ki e célra a legértékesebb forrásokat.

A használói csoportok (hallgatók, kutatók, előadók, online tájékoztatók), a tárgykörök vagy a keresőkifejezések között nem mutatkoztak szignifikáns különbségek. Érdekes viszont az az eredmény, hogy mind az ideálisnak tartott, mind az aktuálisan alkalmazott keresési stratégiák közül mindig egy csoportban a leggyakoribb volt néhány talá-

lat alapos tanulmányozása az összes átnézése után. A használó nem mindig az elvileg helyesnek tartott stratégiát veszi igénybe: a tájékoztatók például fokozottan előnyben részesítik a már ismert online szolgáltatásokat, a hallgatónál pedig komoly szempont a rendelkezésre álló idő. A keresési stratégiát azzal is sikerült összefüggésbe hozni, hogy mennyire általános vagy speciális, és mennyire pontosan meghatározott a feladat témája. Személyről (Robert Burns) szóló irodalom keresésekor a résztvevők több mint fele a személynév valamilyen alakjára vagy a családnévre keresett. Egy cikkírásról tartandó szemináriumra való felkészülés feladata a használt kifejezések erős szóródásához vezetett. Ami a keresésre használt szavak kombinálását illeti, a résztvevők legnagyobb része több szóból álló kifejezésre keresett. Ezt követi a szinonimák és más névalakok gyakorisága, végül, de még mindig a többség részéről a Boole-operátorok alkalmazása. Az egyszavas keresések aránya mindössze 6% volt. A kutatás rámutatott arra, hogy a kísérleti terminológiai rendszernek széles tárgyköri lefedettséggel kell rendelkeznie. Lehetővé kell tennie az egyszerű és fejlett keresési módszereket is. A természetes nyelvi kifejezéseket közvetlenül vagy szabályozott kifejezésekre való leképezéssel támogatnia kell, és ebben egyaránt biztosítania kell átfogó és speciális keresést. Az eredmények tanulságokkal szolgálnak a web alapú, tárgyi keresési funkciókkal is ellátott rendszerek fejlesztői számára is.

(Vajda Henrik)

05/149

SINGH, Balwan – KAPITA, P.C.: Search engines: tools for library = Ann.Libr.Inf.Stud. 51.vol. 2004. 3.no. 93-98.p.

Internetes keresőgépek – könyvtárosi nézőpontból

Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat

A cikk az internetes keresőgépeket tárgyalva először definíciókat közöl róluk, majd elmagyarázza

működésüket és bemutatja a hatékony internetes információkeresést az ÉS, VAGY és NEM operátorok használatával. Külön foglalkozik a keresőgépek könyvtári alkalmazásával. Véleménye szerint a könyvtárosoknak kimerítően kell ismerniük a keresőgépek használatát, hogy maximálisan ki tudják használni az internet lehetőségeit. Felsorol néhányat a gyakran használt általános, indiai és szakterületi keresőgépek közül.

(Autoref.)

05/150

LEWANDOWSKI, Dirk: Date-restricted queries in web search engines = Online Inf.Rev. 28.vol. 2004. 6.no. 420-427.p. Bibliogr.

Dátum szerint szűkített keresések működése az internetes keresőgépeken

Gépi információkeresés; Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat

Az internetes keresőgépek összetett keresési szolgáltatásuk keretében általában nyújtanak dátum szerinti szűkítési lehetőséget, de a weblapok valódi aktualizálási idejének megállapítása nem könnyű. A tanulmány dátumra szűkített kereséseket tesztel a Google, a Teoma és a Yahoo! keresőgépek használatával. Megállapítja, hogy az ilyen keresések egyik vizsgált rendszerben sem működnek megfelelően. Végül e problémának a további kutatásokra és a keresőgépek fejlesztésére gyakorolt hatását tárgyalja.

(Autoref.)

05/151

MURESAN, Gheorghe – HARPER, David J.: Topic modeling for mediated access to very large document collections = J.Am.Soc.Inf.Sci.Technol. 55.vol. 2004. 10.no. 892-910.p. Bibliogr.

Témamodellálás rendkívül nagy dokumentumgyűjtemények közvetítő útján való eléréséhez

Igény; Modellálás; Online információkeresés; Osztályozásmélet

Amikor nagy dokumentumállományokban keresünk, világos és egyértelmű keresőkérdésekre van szükség. Ismerve a szakirodalomból, hogy a használók mennyire képtelenek jó keresőkérdéseket szerkeszteni, a szerzők rendszerkövetítéssel végzett információkeresést javasolnak. Módszerük két fő feltételezésen alapul: a dokumentumok tematikus bokrosításának megvalósíthatósága, és a statisztikai nyelvi modellek képessége a tartalom feltárására. Az emberi közvetítő szerepét utánozva a rendszerkövetítő először párbeszédet folytat a használóval, és segít neki egy, a problématerületét képviselő ún. forrásgyűjteményben (source collection) való keresésben. Miután a használó ebből a kisebb állományból kiválasztott néhány releváns dokumentumot, a rendszer ezek alapján felépíti a használó szükségleteinek megfelelő nyelvi modellt, majd egy tényleges keresőkérdést szerkeszt, amelyet már a teljes, heterogén dokumentumállományban lehet futtatni. Elemelve az eredményeket a szerzők megállapítják, hogy a szóban forgó módszerben nagy lehetőségek rejlenek az információkeresés hatékonyságának javítására.

(Autoref. alapján)

05/152

MKADMI, Abderrazak – SALEH, Imad: Recherche collaborative d'informations: repenser l'architecture des systemes de recherche d'information a l'ere du numérique = Doc.Bibl. 50.vol. 2004. 2.no. 157-168.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Együttműködésen alapuló információkeresés: információkeresési rendszerek szerkezete a digitális korban

File-szervezés -gépi; Gépi információkeresési rendszer; Számítógép-hálózat

A cikk egy együttműködésen alapuló információkeresési rendszert ismertet, amelyet a párizsi Laboratoire Paragraphe-nál fejlesztettek ki. A rendszer megoldást kínál a digitális kor néhány információkeresési problémájára: egyfelől a dokumentumok száma túl nagy és strukturálatlan, másfelől a használók egyedül végzik a keresést a számítógép előtt. Az első probléma megoldására a cikk az XML (Xtensible Markup Language) technológia alkalmazását ajánlja, a másodikkal kapcsolatban pedig egy másokkal közös virtuális munkaterületet javasol, amely lehetővé teszi az eredmények megosztását és egymás segítségét. Végül a rendszer várható jövőjével foglalkozik.

(Autoref.)

05/153

PETRELLI, Daniela – BEAULIEU, Micheline – SANDERSON, Mark [et al.]: Observing users, designing clarity : A case study on the user-centered design of a cross-language information retrieval system = J.Am.Soc.Inf.Sci.Technol. 55.vol. 2004. 10.no. 923-934.p. Bibliogr.

Esettanulmány egy többnyelvű információkeresési rendszer tervezéséről

Ember-gép kapcsolat; Gépi információkeresési rendszer; Használói szokások; Online információkeresés

A többnyelvű információkeresés (cross-language information retrieval, CLIR) adott nyelvű szöveg megkeresését teszi lehetővé egy ettől különböző nyelvű kérdés segítségével. Az eljárás kombinálja a

fordítást és a tulajdonképpeni keresést. Salton korábbi munkássága után a CLIR kutatása a 90-es években bontakozott ki. Sikertelenül ilyen rendszereket megvalósítani a gépi fordítás különböző alkalmazásaival, de ezek határfoka nem közelítette meg az egynyelvű (a tárolt dokumentumok nyelvén történő) keresést. Azzal, hogy a CLIR a TREC (Text Retrieval Conference) kutatási témája lett, a munka interkontinentális méreteket öltött. 2000-ben már arról számoltak be, hogy az egynyelvű után lefuttatott többnyelvű keresés 18%-kal javította az eredményt.

A korábbi kutatások nem foglalkoztak a lehetséges alkalmazási területekkel, és az értékelésbe kevésbé vonták be a használókat. Pedig bármely információs rendszer fejlesztésénél már a tervezés egyes fázisaiban szükség van a használók elvárásaira és véleményére. A Clarity elnevezésű (<http://clarity.shef.ac.uk>) rendszert – amely egyben az EU által finanszírozott kutatási terv – ennek megfelelően négy lépésben fejlesztették ki a publikáláshoz ritkán használt nyelvek (a prototípus esetében a finn) angol nyelvű kereséséhez.

Az igények előzetes felvázolásában angol és finn sajtófigyelő és médiacégek vettek részt a Clarity Konzorcium tagjaiként. A lehetséges használói csoportokat (újságírók, üzleti elemzők, esetleg fordítók és könyvtárosok) szem előtt tartva kétféle forgatókönyvet írtak a rendszer tipikus használatáról, és ezek alapján próbálták meghatározni a követelményeket. A felhasználói felület tervezéséhez a forgatókönyveket és a vonatkozó szakirodalmat hívták segítségül. A rendszer egyszeri használatát hat lépésre bontották: rendszerbeállítások (keresőnyelv, a dokumentumok nyelvei stb.), a keresőkérdés szerkesztése, a találatok áttekintése, egyes tételek megtekintése rangsorolt találati halmazból, több dokumentum egyidejű megnyitása, valamint további munka, melyhez elérhető a lefuttatott keresések minden találat.

Annak érdekében, hogy a használói igényekről árnyaltabb képet kapjanak, videofelvételeken is rögzítve vizsgálták, hogyan használják a rendszer kísérleti változatát a résztvevők saját munkájukban. Interjúkat készítettek arról, milyen környezetben, eszközökkel, nyelvi és keresési ismeretekkel végzik általában ezt a munkát. Az adatok elemzésekor kiderült, hogy az újságírók, elemzők és fordítók aránylag homogén csoportjától a könyvtárosok a nyelvismeret és a keresés célja tekintetében (kimerítő irodalmat nyújtani olykor nem is ismert témában) különböznek, ezért az ő speciális igényeiket figyelmen kívül hagyták. A használók keresésre a célnak megfelelő nyelvet használják (gyakran az angolt, mivel ez különösen a szaknyelvekben összekötő szerepet játszik). Igény van a találatok különböző szempontok szerinti rangsorolására, a keresés automatikus kiterjesztésére szinonimákra és más szóalakokra, valamint a használó által készített saját szótárra. A felhasználói felület több eleme viszont fölöslegesnek vagy zavarónak bizonyult. Új tesztek során egy és több nyelven beszélő résztvevőket bevonva győződtek meg a szükséges konkrét változtatásokról.

A CLIR sajátos problematikája az interakció biztosítása a keresőkérdés gépi fordításában. A lefordított keresőkérdés megjelenítése többféleképpen is zavart okozott a használóknak, a visszacsatolás mégis nélkülözhetetlen ahhoz, hogy saját javunkra kihasználjuk a rendszer hatékonyságát. Nem kínálkozik megoldás az erősen kultúrafüggő kifejezések kezelésére. Mivel a kis nyelvekre készített fordítóprogramok nem közelítik meg a világnyelvek közötti fordítás hatékonyságát, az idegen nyelv ismerete a CLIR használatában is előny. Az eredmények hatására kivontak azonban a szótárból számos, információkeresésre aligha használatos köznyelvi jelentést.

(Vajda Henrik)

Lásd még 146, 181, 187

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

05/154

Guidelines for implementing and maintaining virtual reference services = Ref.User Serv.Q. 44.vol. 2004. 1.no. 9-13.p.

Írányelvek a virtuális referenz létrehozásához és működtetéséhez

Írányelvek -könyvtári [forma]; Referenz; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

Az ALA (Amerikai Könyvtári Egyesület) referenz- és olvasószolgálati egyesülete (RUSA) irányműveket állított össze a virtuális referenz szolgáltatások létesítéséről és működtetéséről.

A virtuális referenz (VR) a számítógép-hálózaton történő szolgáltatás, amely gyakran élőben zajlik, számítógépen vagy egyéb internet technológia segítségével (a kommunikációs csatornák: csevegés, videokonferencia, Voice over IP, közös böngészés, e-mail vagy a csak két partner csevegését biztosító „instant messaging”-technológia, ezt szinkron üzemmódnak is nevezik). A VR-t gyakran kiegészíti valamilyen telefonos, faxos, személyes vagy levelezéssel lebonyolított tranzakció.

A VR szolgáltatás működtetése hosszabb távra szóló feladat; induló és folyamatos költségekkel jár; tervezésében, népszerűsítésében a vezetésnek, a referenz könyvtárosoknak és a célközönség egyes tagjainak kell együttműködniük; szükség van számítógépes szakemberek bevonására is; és a VR-nek vannak gyűjteményfejlesztési és licenelési vonatkozásai is.

A VR szolgáltatás paraméterei között meg kell határozni a célközönséget, a használói azonosítás módját, a szolgáltatás szintjét (milyen kérdésekre válaszol és milyenekre nem; az utóbbiak esetében rögzíteni kell, hogyan járnak el) és időbeli paramétereit. Szinkron VR-nél közölni kell, mikor találja a hasz-

náló a könyvtárost a számítógép mellett, aszinkron VR-nél pedig azt, hogy milyen gyakran nézik meg a beérkezett kérdéseket, és mikor várható a válasz. A VR-t a szolgáltatás jellegét világosan ismertető belső és külső csatolásokkal kell propagálni. El kell dönteni, hogy a dokumentumszolgáltatás beletartozik-e a szolgáltatás körébe, és ha igen, milyen térítésért. A használók számára útmutatást kell adni a helyes viselkedéshez.

A VR szolgáltatás a szokásos készségek és szolgáltatási viselkedés mellett a használó fizikai távolléte és a kommunikációs módszerek miatt másfajta készségeket és képzettséget követel meg. Fontos szerepet kap ezek mellett az online kommunikáció, a tájékozottság és az adatvédelem biztosítása. Gondoskodni kell a kezdeti és a folyamatos képzésről egyaránt.

A VR több könyvtár együttműködésével is megvalósulhat. Megállapodás szükséges a közös teendők megosztásáról (központi irányítás, koordináció), a kapcsolattartásról, egy-egy tag delegálásáról az irányító csoportba. A szolgáltatás minimális szintjét rögzíteni kell (szinkron VR esetén a szolgáltatás időtartamát; aszinkron VR esetén a kezelendő kérdések számát vagy a várakozó kérdések időszakonkénti ellenőrzését). A kérdések elosztása központiilag történik, a személyzet biztosítása a helyi könyvtárak feladata. A közös koncepciók, működési eljárások és szabályzatok közzétételére központi forrást kell biztosítani. A szolgáltatási prioritásokat rögzíteni kell. Világosan meg kell határozni, hogy a licenc keretében beszerzett online források hogyan használhatók fel más részt vevő könyvtárak használoinak kiszolgálásában. Adatvédelmet kell biztosítani.

A szolgáltatás infrastruktúráját (személyzet, hely, bútorzat, hardver, szoftver) és annak szükség szerinti frissítését biztosítani kell az egyes könyvtárakban, a használók (a hátrányos helyzetben élőket beleértve) igényeit figyelembe véve.

A VR-nek a könyvtár költségvetésében külön rovatban meg kell jelennie, és folyamatosan szerepelnie kell benne, akkor is, ha elindítását pályázati keretből oldották meg. Beindítása előtt kell dönteni az ingyenesség kérdéséről.

A VR-t a folyamatosság érdekében egymás között megosztják a munkatársak; lehetőség szerint a referenz minden formájára kiképezik őket. A VR-re képességeik, érdeklődésük és elérhetőségük szerint választják ki a személyzet tagjait. A hatékony szolgáltatás érdekében képzésüket és továbbképzésüket meg kell oldani.

A VR-ről készüljön marketingterv a célközönségnek megfelelően, amelyet a tervezésbe és az értékelésbe be kell vonni. A marketinghez megfelelő költségvetést kell biztosítani, és időszakonként fel kell frissíteni. A VR szolgáltatás rendszeres értékelése-re sort kell keríteni.

A VR során a használó és a könyvtáros kommunikációja bizalmasan zajlik, az erre vonatkozó előírásokat rögzíteni kell, és nyilvánosságra kell hozni. Az adatvédelem az értékelés során is követelmény, a tranzakciós naplóból ezért a személyes adatokat a statisztika-készítés, oktatási vagy marketing célú adatgyűjtés stb. előtt el kell távolítani.

(Hegyközi Ilona)

05/155

Guidelines for behavioral performance of reference and information service providers = Ref.User Serv.Q. 44.vol. 2004. 1.no. 14-17.p. Bibliogr. 6 tétel.

Irányelvek a referenz- és információs szolgáltatást nyújtók viselkedési normáiról

Irányelvek -könyvtári [forma]; Kommunikáció -használókkal; Referenz

Az Amerikai Könyvtári Egyesület (ALA) referenz és olvasószolgálati egyesületének (RUSA) a viselkedési teljesítményre vonatkozó irányelveit először 1996-ban publikálták. A mostani, 2004. évi irányelvek ezt módosítják oly módon, hogy a tájékoztatási

folyamat minden egyes fázisánál külön tárgyalják az általános (köztük a személyes és a távoli tájékoztatásra egyaránt vonatkozó) szempontokat, valamint a személyes és a távoli referenz sajátosságait.

A megközelíthetőségre általánosan érvényes, hogy a használó lássa (akár a könyvtárban, akár a weblapon), hogy rendelkezésre áll egy referenz könyvtáros, és bátran kérje a segítségét. Derüljön ki számára, hogy a szolgáltatás hol, mikor áll rendelkezésre és milyen formában (személyesen vagy távolról elérhetően). A könyvtáros a használó igényeire összpontosítson, ne folytasson közben más tevékenységet. Ha egyszerre több használó keresi meg, tisztázza, milyen típusúak a kérdéseik. A rövid tájékoztatást, eligazítást és továbbküldést igénylőket válaszolja meg gyorsan, hogy több idő jusson a részletekbe menőekre.

A megközelíthetőség személyes kérdésnél azt jelenti, hogy a használót „észre kell venni”, mosolyogva, készségesen fogadni, a beszélgetésre való nyitottságot testbeszéddel is ki kell fejezni, számára láthatónak kell maradni. Célszerű még azelőtt kapcsolatba lépnie az olvasóval, mielőtt az a számítógép képernyőjén keresni kezd.

A megközelíthetőség távoli kérdésnél abban fejeződik ki, hogy minden típusú tájékoztatási szolgáltatás szerepeljen csatolás formájában a könyvtár honlapján, könnyen megtalálható, kényelmesen elérhető formában, kapcsolattartási információkkal.

A tájékoztató munka sikeréhez általánosságban véve az is szükséges, hogy a könyvtáros mutasson érdeklődést a tranzakció iránt, azaz tudakolja meg, milyen információra van a használónak szüksége, és igyekezzen a lehető leghatékonyabban tájékoztatni őt. Szánja rá az időt, és összpontosítson a használóra. Személyes kérdés esetén nézzünk a használóra és az egész tranzakció alatt tartsunk fenn állandó szemkontaktust vele; verbális és nem verbális jelekkel igazoljuk vissza, hogy értjük a kérdését. A pontosítás érdekében tegyünk fel tisztázó kérdéseket. Őrizzük meg objektivitásunkat és ne hozzunk

értéktételeket a kérdés tárgyáról vagy jellegéről. A távoli használóval – akár előre rögzített jelzésekkel – érzékeltessük érdeklődésünket a kérdés iránt. Az e-mailben érkező kérdéseket időben nyugtázzuk. A kérdések megválaszolásával kapcsolatos eljárásmodokat (a kérdések jellege, a válaszok fajtái, a várható válaszütem) a weben világos formában hozzuk nyilvánosságra.

A keresés általános szempontjainál megemlítenéd, hogy a tranzakció hatékonyságát és pontosságát jelentősen befolyásolja a könyvtáros viselkedése. Bátorítania kell a használót, hogy előzetes tudásával és szempontjaival segítse az információkeresést. A könyvtáros hatékony keresési stratégiát fogalmaz meg; ismerteti a keresési stratégiát és forrásokat; igyekszik a megadott időkeretben dolgozni; szükség esetén útmutatást ad a források használatához; a használóval kooperálva finomítja a témát; a kiinduló keresési eredményt értékelte a használóval; felismeri, mikor szükséges a használót továbbküldenie egy megfelelőbb adatbázishoz, könyvtárhoz vagy könyvtárhoz, azaz más forráshoz; és mindezt úgy teszi, hogy a használó hasonló kérdés esetén maga is el tudja igazolni.

A kérdés nyomon követésénél (visszacsatolás) a könyvtárosnak meg kell győződnie, a használó elégedett-e (teljes választ kapott-e), illetve tovább kell őt küldenie más forráshoz, más intézményhez vagy szakemberhez, ha szükséges. A referenz interjút nem szabad idő előtt befejezni, és bátorítani kell a használót, térjen vissza, ha jónak látja. A visszacsatolásra jó technika az, amikor a referenz könyvtáros végigsétál a használók között az olvasóteremben. Továbbküldés esetén a használót bejelenthetjük, és tájékoztatást adhatunk az előzményekről. A használóval szükség esetén megállapodhatunk arról, hogy a tranzakciót követően a kérdést tovább kutatjuk. Távoli kérdésnél azt tehetjük, hogy jelezzük a használónak, hogy ha szükségesnek látja, látogasson el vagy telefonáljon be a könyvtárba.

(Hegyközi Ilona)

05/156

WARD, David: Measuring the completeness of reference transactions in online chats = Ref.User Serv.Q. 44.vol 2004. 1.no. 46-56.p. Bibliogr.

Az online csevegő referenz tranzakciók teljességének mérése

Felmérés; Hatékonyság; Online üzemmód; Referenz; Szolgáltatások

A csevegő referenznál során gyakran felmerül a kérdés, hogy alkalmas-e ez a szolgáltatás minden olyan kérdés megválaszolására, amire a személyes referenz, vagy bizonyos típusú kérdésekre korlátozódik. A korábbi vizsgálatok általában a pontosságra és a személyzet viselkedésére összpontosítottak.

A University of Illinois Ask a Librarian szolgáltatásának vizsgálata során (2003. április) azt vizsgálták egyetemi könyvtári környezetben, hogy egy-egy témára vonatkozó kutatási kérdéseknél, amikor a hallgató meghatározott fajtájú és számú forrást keres (könyveket vagy cikkeket), milyen részletességre és teljességre képes a csevegő referenz. A következő kérdésekre keresték a választ: mennyire teljes választ kap a használó; megfelelő mértékű használói képzésben részesül-e közben vagy készen kapja a válaszokat; hatékonyan alkalmazható-e az online csevegő referenz a rövid, tematikus kutatási kérdések esetében; milyen mérőszámokkal értékelhető a csevegő referenz hatékonysága. Kutatták továbbá a válaszadás időigényét és a hagyományos, „diszkrét” megfigyelési módszerek működését online környezetben.

A vizsgált szolgáltatást a központi referenz könyvtár és egy hallgatói könyvtár referenz pultja működteti, mindkét helyen könyvtárosok és egyetemi hallgatók egyaránt dolgoznak. A forgalmas tanévközi hónapokban 700 és 1000 között van a kérdések száma, a vizsgált időszakban 856 csevegő ülésre került sor. Párhuzamosan válaszolnak csevegő, telefonos és személyes formában. A munkatársaknak el kell bírniuk, hogy ésszerű időn (15-20 perc) belül

meg tudják-e válaszolni a kérdést, vagy – ha időigényesebb – a személyes referenz körébe utalják (a csevegésre vonatkozó rövid elvi útmutatás a cikk 1. függelékében olvasható). A könyvtárban az adott tevékenységre írásos normatívákat még nem dolgoztak ki, de informálisan felhasználják a RUSA viselkedési teljesítményre vonatkozó irányelveit.

Öt „álsruhas” használó tette fel a valóságnak tűnő kérdéseket (15-15-öt) a könyvtáron kívüli számítógépekről, megadott szempontok alapján, egyeztetett ütemezésben. Hat alkalommal két könyvet, hat alkalommal két cikket, három alkalommal egy-egy könyvet és folyóiratcikket kértek. Regisztrálták, hogyan foglalkozik velük a könyvtáros, hogyan vezeti el őket az igényelt információhoz. A folyamatról a kérdezők értékelő lapot töltöttek ki, öt kérdést kellett megválaszolniuk a teljességről, és ötfokú skálán kellett kifejezniük azt.

A válasz alaposságát négy, a RUSA említett irányelveiből származtatott kritérium alapján állapították meg: 1. megkérdezte-e a könyvtáros, mennyi információra, hány forrásra van szükség (a kérdés megtárgyalása), 2. elvezette-e az olvasót a megfelelő helyre, illetve ajánlott-e neki egy bizonyos adatbázist (használóképzés 1.), 3. adott-e a kereséshez tárgyszavakat, információkat arról, hogyan kell a kérdést begépelni (használóképzés 2.), 4. rákérdezett-e, hogy megfelelő forrásokra akadt-e a használó (visszacsatolás). Teljes válasznak az számított, amely mind a négy kritériumot kielégítette; továbbküldésnek az, amikor a kérdezőt azonnal a könyvtárba hívták (illetve telefonálásra vagy e-mailezésre bízatták), anélkül, hogy a kérdést megtárgyalták volna vele.

Hetvenkét kérdést értékelték végül. Az értékelés során három tényezőt vettek figyelembe: 1. mennyire teljesen sikerült megválaszolni az egyes kérdéseket, 2. megfelelő mértékű használóképzésre került-e sor, 3. a tranzakció átlagos hossza belül esik-e a könyvtár irányelveiben meghatározott időtartamon. Teljesnek bizonyult a tranzakciók 47%-a. Két

használóképzési kritériumnak megfelelt 78%-uk, egy kritériumnak 12%-uk. Az átlagos időtartam valamivel meghaladta a 15 percet.

A vizsgálatban alkalmazott négy kritérium alapján egy új mérőszámot alkottak (complete answers fill rate): a teljesnek minősített tranzakciók számát elosztják az összes tranzakció számával, majd megszorozzák százal. Így két vagy több könyvtár vizsgálati eredményei összevethetővé válnak, és ugyanannak a könyvtárnak az eredményei két különböző időpontban hasonlóképpen.

A diszkrét vizsgálati módszer hatékonynak bizonyult, ráadásul az „álsruhas” használókat más alkalommal is be lehet vetni. További vizsgálati lehetőségek: követő vizsgálat a munkatársak képzése után; más referenz formák (személyes és/vagy e-mailes) vizsgálata; olyan csevegő referenz vizsgálata, ahol párhuzamosan másfajta referenz nem zajlik. Az értékelési kritériumokat a keresések archívumának vizsgálatára is fel lehet használni. Érdeemes lenne tanulmányozni azt is, valóban erős korreláció van-e a személyzeti ellátottság, a közben zajló személyes referenz tevékenység és a csevegő referenz teljessége között.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 125-126

Kölcsönzés

05/157

GRINDLAY, Douglas J.C. – MORRIS, Anne: The decline in adult book lending in UK public libraries and its possible causes. 1. Literature review, 2. Statistical analysis = J.Doc. 60.vol. 2004. 6.no. 609-631., 632-657.p. Bibliogr.

A felnőttek könyvkölcsönzésének visszaesése az Egyesült Királyság közkönyvtáraiban és a jelenség lehetséges okai. 1. Szakirodalmi szemle, 2. Statisztikai elemzés

Kölcsönzés; Közművelődési könyvtár; Statisztika; Szakirodalmi szemle [forma]; Támogatás -pénzügyi -állami, társadalmi

A cikk arra a kérdésre keresi a választ, hogy miért csökkent a felnőttek könyvkölcsönzése a brit közkönyvtárakban. Az évi kölcsönzések száma 1980 óta csökken, és ez főleg annak tulajdonítható, hogy a felnőttek kevesebb regényt és ismeretterjesztő irodalmat kölcsönöznek. A lehetséges belső okok között a cikk a könyvvásárlási keretek megnyirbálását, a könyvtárak bezárását és a nyitvatartási idők csökkentését említi. A legvalószínűbb külső ok pedig az lehet, hogy a hetvenes évek vége óta növekszik a lakosság jövedelme, aminek következtében inkább megvásárolják, mint kikölcsönzik az őket érdeklő könyveket. További ok lehet az otthoni számítógépek és az internet széles körű használata, de arra nincs bizonyíték, hogy a sok tv-nézés is számottevően hozzájárulna a könyvkölcsönzés csökkenéséhez. Adatok bizonyítják viszont, hogy az angolok jelenleg kevesebb időt fordítanak olvasásra, mint régebben, és ha ehhez még hozzávesszük a könyvvásárlási kedv erősödését, megkapjuk a kölcsönzés visszaesésének valószínű magyarázatát.

(Autoref.)

Lásd még 190

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

05/158

GARROD, Penny: E-books : Are they the interlibrary lending model of the future? = Interlend.Doc.Supply. 32.vol. 2004. 4.no. 227-233.p. Bibliogr.

Az e-könyvek jelentik-e a jövő könyvtárközi kölcsönzésének modelljét?

Elektronikus könyv; Igény; Könyvtárközi kölcsönzés; Szerzői jog

Az e-könyvek beilleszkedése a könyvtári dokumentumok közé attól függ, mennyire terjednek el, mennyire lesznek megfizethetők és mennyire lesznek elérhetők. A digitális tartalom mennyisége egyelőre még nem érte el a kritikus tömeget, és különböző tényezők (mindenekelőtt a szerzői jogok és a kiadói profit védelmét szolgáló licencek és a digitális jogkezelő rendszerek) megnehezítik, hogy mindenki számára hozzáférhetőek legyenek az e-könyvek.

A könyvtári statisztikákból nem lehet arra következtetni, mekkora igény lenne az e-könyvek könyvtárközi kölcsönzésére. Graham Cornish szerint teljes gyűjtemények digitalizálása az anyagi és technikai nehézségek miatt nem kívánatos (illetve nem is megoldható). Gyakran előfordul, hogy a digitalizálás nem csökkenti, hanem növeli a nyomtatott dokumentumok iránti igényt. Az elektronikus dokumentumok kiegészítik a nyomtatott dokumentumokat, de nem lépnek azok helyére – másfajta igényt elégítenek ki. Az elektronikus szolgáltatásra nagyon alkalmas a tudományos és ismeretterjesztő irodalom, nem véletlen, hogy a felsőoktatási szektorban jelennek meg elsősorban e-könyvek a tudományos kiadók közreadásában.

A kiadványtermés mennyiségét, folyamatos növekedését ismerve nem valószínű, hogy az e-könyvek

ki tudnák elégtetni a könyvtárközi kölcsönzési igényeket. A használók továbbra is a hagyományos csatornákon fogják a monográfiákat kérni. A referenzs műveknél más a helyzet, mivel egyre többen fizetnek elő a színvonalas online referenz forrásokra (és néhány kiadó ezeket is e-könyveknek tekinti). Hasonló a helyzet a folyóiratcikkekkel, mivel a könyvtárak továbbépítik az e-folyóiratgyűjteményeket, és a felhasználók le tudják tölteni vagy kinyomtatathatják a cikkek teljes szövegét. A weben hivatalos dokumentumok és kutatási jelentések is elérhetőek, rendszerint PDF formátumban, szintén letölthető vagy kinyomtatható módon. Érdemes megjegyezni, hogy bár a használók online forrásban bukkanhatnak egy-egy dokumentumra, gyakran kinyomtatják a képernyőről vagy ott olvassák el.

Az e-könyvek a könyvtárak tapasztalatai szerint a következő esetekben alkalmasak a használói igények kielégítésére:

- gyorsreferenzs esetén, amikor a dokumentumba csak betekintenek, nem pedig elolvassák (ilyenek a számítógépek kézikönyvei, az általános referenzs művek, a diákoknak szóló szövegek);
- amikor bármely releváns forrás megfelel (nem egy bizonyos műre van szükség);
- amikor egy könyvnek egy rövid fejezetére vagy bekezdésére van szükség;
- ún. rövid kölcsönzés esetén, például a kötelező olvasmányok jegyzékén szereplő, gyakran keregetett műveknél;
- amikor a távoli hozzáférés az egyetlen lehetőség, például házhoz kötöttek és segítséggel élők esetében.

A könyvtári konzorciumok előrelépést jelenthetnek az e-könyvek használatában, ugyanis nagy vásárlóerőt képviselnek, és a költségek megosztását és az elektronikus tartalom közös felhasználását teszik lehetővé egy-egy földrajzi területen, akár a könyvtárközi kölcsönzést is beleértve. Az Egyesült Királyságban vannak ilyen beszerzési együttműködések. A felsőoktatási könyvtárak tizenkét könyvtárat tömö-

rítő NOWAL konzorciuma a netLibrary-tól szerzett be tizenkétezer e-könyvet, a közkönyvtári területen pedig a Co-East és a Co-South konzorcium működött kísérleti projekteket.

(Hegyközi Ilona)

05/159

VISSER, Michelle: Digital facsimiles on CD-ROM : A potential solution to the interlibrary loan of rare books = J. Interlibr. Loan Doc. Del. Inf. Supply. 14.vol. 2004. 4.no. 69-78.p. Bibliogr.

Digitális facsimilék CD-ROM-on. Egy lehetséges megoldás a ritka könyvek könyvtárközi kölcsönzésére

CD-ROM; Digitalizálás; Hasonmás kiadás; Könyvtárközi kölcsönzés; Régi és ritka könyvek

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A régi és ritka könyvek könyvtárak közti kölcsönzése már eddig is számos problémát vetett fel az Egyesült Államokban. Az alkalmazott gyakorlat igen sokszínű, a „semmit”-től a „majdnem mindent”-ig terjed. Az érintett szakterület folyóiratában, a *Rare Books & Manuscripts Librarianship*ben 1988-ban egy egész cikksorozatot szenteltek a kérdéskörnek. Ezt követően a Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesületének (*Association of College and Research Libraries, ACRL*) „rég könyves” szekciója (*RBMS*) egy munkacsoportot hozott létre, amely a régi és ritka dokumentumok könyvtárközi kölcsönzésére irányelveket dolgozott ki (*Guidelines for the loan of rare and unique materials*). Ezt az amerikai könyvtáros-egyesület (ALA) és az ACRL illetékes bizottságai 1994-ben el is fogadták (A szöveg az RBMS honlapján olvasható: <http://www.rbms.nd.edu/>.) [2004 októberében már átdolgozott változata is megjelent a *College &*

Research Libraries News októberi számában: <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/rareguidelines.htm>. – M.L.L.]

Az *Irányelvek* hangsúlyozza, hogy meg kell könnyíteni a kutatók számára a régi anyag könyvtárközi kölcsönzését, kivéve természetesen a nagyon értékes, törekény példányokat és/vagy unikumokat. Már ekkor szóba került a digitális másolatok kérdése – alternatív megoldásként. (A kutatóknak sokszor kizárólag az eredeti példány felel meg.)

A digitális technika mára forradalmasította a könyvjármények világát, elsősorban a CD-ROM-on kiadott elektronikus faksimilek révén. A képek minősége sokkal jobb, mint a mikrofilmkiadványoké, színes, kereshető a szöveg, a képek nagyíthatók stb. – és jóval olcsóbbak. (Egy-egy nyomtatott faksimile kiadás ára a 20 ezer dollárt is elérheti.)

A cikk ezután azokat a 2000 nyarán lefolytatott vizsgálatokat ismerteti, amelyek a CD-ROM-on kiadott faksimileknek a régi és ritka dokumentumok könyvtárközi kölcsönzésére és használatára gyakorolt hatását elemzik. Az elsőben a régi könyvek CD- és egyéb formátumban való meglétét vizsgálták az Egyesült Államok könyvtáraiban, míg a másodikban a Tudományos Könyvtárak Szövetsége (Association of Research Libraries, ARL) tagkönyvtárainak könyvtárközi kölcsönzési gyakorlatát mérték fel. Az alkalmazott módszer – a kérdések és a mintául szolgáló művek – ismertetése után a vizsgálat eredményeit adja közre a szerző. Ezek lényege, hogy a mikrofilm másolatok mellett – az egyre gyarapodó CD-ROM-kiadványoknak köszönhetően – mind több könyvtárban szerzik be az elektronikus változatot, akkor is, ha a könyv eredeti példánya megvan, illetve hogy a megfogalmazott elvek ellenére, a válaszadóknak mindössze 52%-a hajlandó legföltettebb kincseit (legalább) CD-ROM-formátumban kölcsönözni.

(Murányi Lajos)

Lásd még 129

Dokumentációs eljárások és termékeik

05/160

RADULOVIĆ, Zdravka: Nacionalne bibliografije republika bivše Jugoslavije. Desetogodišne iskustvo (1992-2002) = Glasn.Nar.bib.Srbije. 3.vol. 2001. 1.no. 17-40.p. Bibliogr.

Res. angol és orosz nyelven

A volt Jugoszlávia köztársaságainak nemzeti bibliográfiái – tíz év tapasztalatai (1992-2002)

Közös katalogizálás; Nemzeti bibliográfia

A volt Jugoszlávia összeomlása elkerülhetetlenül rányomta bélyegét az egész jugoszláv könyvtári és tájékoztatási rendszerre. A kurrens nemzeti bibliográfia munkálatait jelenleg a YUBIN (Yugoslav Bibliographical Institute) és a nemzeti könyvtárak (Szerbia és Montenegró nemzeti könyvtárának kivételével) végzik. A retrospektív bibliográfia legaktívabb résztvevői Montenegró, Szerbia és Horvátország nemzeti könyvtárai. 1992 és 2002 között a köztársaságok nemzeti könyvtárai különálló nemzeti egységekké váltak az Egyetemes Bibliográfiai Számavétel (UBC) rendszerén belül. Jelenleg Horvátország kivételével az összes nemzeti, regionális és egyetemi könyvtár a COBISS integrált rendszert, a szlovén IZUM cég termékét használja. A kurrens bibliográfiák nagy része is a COBISS támogatásával készül. A retrospektív bibliográfiai munkálatokban jelentős lemaradás van, mert a teljes bibliográfiai anyag még nincs betöltve a résztvevő könyvtárak közös adatbázisába, és a rekordátvételi rendszer még mindig nem működik.

(Autoref.)

MORGENŠTERN, I.G.: Aspekty razvitiâ elektronnoj bibliografii = Naučn.Teh.Bibl. 2004. 8.no. 25-30.p.

Az elektronikus bibliográfia létrehozásának kérdései

Bibliográfia; Elektronikus publikáció; Folyóiratkatalogus; Közös katalógus

Mára az elektronikus bibliográfia léte és fejlődése reális valóság lett. A tudományos és nagy közművelődési könyvtárakban a bibliográfus munkahelye már számítógéppel és megfelelő szoftverekkel van felszerelve, és sok rendelkezik internetkapcsolattal is. Nő az elektronikus bibliográfiai termékek mennyisége. Előtérbe került az adatbázisrendszerek kialakításának szükségessége.

Nemcsak a hagyományos nyomtatott és cédulakatalógusoknak megfelelő elektronikus bibliográfiák születnek, hanem olyan bibliográfiai források is, amelyek kizárólag elektronikus környezetben működnek (folyamatos feltöltés, távoli elérés, gazdag keresőapparátus stb.)

Az orosz elektronikus bibliográfiák szisztematikus létrehozása azonban nehézségekbe ütközik. A föderális információs központok és könyvtárak által létrehozott országos bibliográfiák elektronikus formái a dokumentumtípusok zömét feltárják, de vagy a könyvtárak zöme számára leküzdhetetlen gazdasági akadályokat állítanak a használat elé (pl. VINITI), vagy nagyon lassan és korlátozott mértékben tárják fel információforrásaikat. 2003-ban az orosz nemzeti bibliográfiát előállító Orosz Könyvkamara (Rossijskaâ knižnaâ palata) bejelentette, hogy a könyvtárak ingyen megkapják a kurrens nemzeti bibliográfiát RUSMARK formátumban, csak éppen azt nem közölték, hogy mely dokumentumtípusokról, milyen időközönként. A Könyvkamara honlapján erről semmilyen információ nincs, majd kiderült, hogy egyszerre 20 rekordhoz lehet hozzájutni a 2000. év kiadványai közül, szerző, cím és téma szerint keresve.

Sok dokumentumtípus – főként retrospektív – keresése egyáltalán nem lehetséges az interneten elérhető adatbázisokban. Szükség van az ilyen adatbázisok minőségi elemzésére, és ehhez ki kell dolgozni az elektronikus bibliográfiák modelljét, meg kell határozni a feltárandó dokumentumtípusok válogatási szempontjait, illetve az adatbázisok tartalmi elemzésének módszereit.

Elsősorban a nemzeti és a regionális elektronikus bibliográfiák típusmodelljét kell kialakítani. Nemzeti szinten már kialakult a legtöbb dokumentumtípus kurrens bibliográfiájának rendszere a hagyományos nemzeti bibliográfiai rendszer keretében. Az elektronikus bibliográfiában ma reálisan az új könyvek, füzetes kiadványok, sorozatok rekordjainak ingyenes keresését lehet megvalósítani a két (szentpétervári és moszkvai) nemzeti könyvtári katalógusban. Az időszaki kiadványok elektronikus katalógusát – amelyet a Könyvkamara állít elő – csak az ABRIKON (a regionális könyvtári konzorciumok egyesülete) tagjai használhatják. Ezen felül sok információs központ és könyvtár weblapján elérhető az állományában lévő időszaki kiadványok katalógusa, általános minimális információkkal.

Azok a könyvtárak, amelyek anyagi okok miatt nem férnek hozzá az országos adatbázisokhoz, együttműködéses megoldásokat keresnek, mint pl. a 2001 óta létező MARSZ projekt, a cikkek régióközi analitikus leírásának programja. 2004 elején ebben az együttműködésben 59 könyvtár vett részt, és az adatbázis nemzetközi lett azáltal, hogy a projekthez csatlakozott néhány ukrán, belorusz és kazah könyvtár is. Az együttműködő partnerek 500 folyóiratot dolgoztak fel a csaknem 130 ezer tételes adatbázisban. Sok olyan forrást is feltárnak, amely nem található meg a Könyvkamara adatbázisában. A cseljabinszki egyetem központi könyvtára által üzemeltetett adatbázisban osztályozási jelzetek, kulcsszavak és tárgyszavak alapján lehet keresni, és a tételek annotációval is el vannak látva.

A könyvtárak elektronikus katalógusai annyira különböznek a kezelőszoftverek, a feldolgozandó anyag válogatási kritériumai és a feldolgozás szabályai tekintetében, hogy ez nagyon megnehezíti az információkeresést. Az internet-bibliográfusnak ismernie kell:

- 1) a létező elektronikus adatbázisok rendszerét (a metabibliográfiai elektronikus források létrehozása – ez voltaképpen az elektronikus bibliográfiák másodfokú bibliográfiája –, amely a szentpétervári Orosz Nemzeti Könyvtár feladata kellene, hogy legyen);
- 2) minőségét (a forrás értékelése bizonyos kritériumok – pl. teljesség, a bibliográfiai rekord adat-tartalma, keresési lehetőségek – alapján); és
- 3) elérhetőségét (ingyenes vagy térítéses, a regisztráció szükségessége, a rekordletöltés lehetősége stb.).

Az elektronikus bibliográfiai szolgáltatások megszervezésében két tendencia érvényesül. Az egyiket a szolgáltatás specializálására irányuló törekvések jelentik külön központokban, ahol speciálisan képzett szakemberek látják el az információs szolgálatot. A másik tendencia az ún. virtuális tájékoztató szolgálat, amely elsősorban távoli felhasználók kérdéseire válaszol. Visszacsatolás hiányában nem tudható, a kérdező mennyire elégedett a válasszal, de a szolgáltatás egyre népszerűbb.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 106, 114, 164

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

05/162

KULZER, Gudrun: Nach dem Berufsleben in die „Bibliothek der dritten Lebensphase“?! Das Seniorenforum Straubing, ein kommunales Bibliotheksprojekt mit älteren Menschen = BuB. 56.Jg. 2004. 10/11.no. 658-662.p.

Res. angol és francia nyelven

Nyugdíj után a könyvtár a harmadik életszakasz? A straubingi közösségi könyvtári projekt idős állampolgárok számára

Idős olvasó; Könyvtáros -társadalmi munkás; Városi könyvtár

Az idős használók ellátása egyre inkább az érdeklődés homlokterébe kerül a különféle könyvtári szolgáltatások tervezésénél. A közkönyvtárakban gyakran alig vagy egyáltalán nem vették figyelembe az 55 éven felüli aktív dolgozók érdeklődési szempontjait. Annak ellenére, hogy könyvtárlátogatásokat és számítógépes oktatást ennek a korcsoportnak is szerveztek, nem olyan alapossággal foglalkoznak velük, mint más célcsoportokkal, például az ifjúsággal vagy a gyerekekkel. A bajorországi Staubing (44 ezer lakos) városi könyvtára e helyzet orvoslására fejlesztette ki az „Idősek Fóruma: Az Idősek a Könyvtárért – A Könyvtár az Idősekért” nevű programját. A könyvtár egyrészt segítséget és támogatást nyújt az idős embereknek az új információhordozók terén, másrészt megpróbálja bevonni őket a könyvtár munkájába. Ezzel kapcsolatban a könyvtár három célt fogalmazott meg: 1) egyre több idős polgár megnyerése a könyvtárhasználatra; 2) önkéntesek toborzása az olvasáspropaganda és a nyilvános programok feladatainak ellátására – e területet tudja a könyvtár a legkevésbé ellátni a jelenlegi személyzetével; 3) az idősek otthonához kötött emberek segítése legalább néhány könyvtári szol-

gáltatás használatában. Egy nyilvános felhívás nyomán sokan keresték fel a könyvtárat, és ma már körülbelül harminc 55 éves vagy idősebb önkéntes dolgozik az Idősek Fóruma programban. Hírlevelek és találkozók szolgálnak az új információk és ötletek terjesztésére. Az önkéntesek belépése miatt egyetlen állást sem szüntettek meg. Az új helyzet-

ben a szakkönyvtárosok jelentős segítséget kapnak, és igen örülnek az önkéntesek lelkes munkájának. E programnak köszönhetően a könyvtár ismertebbé vált, amit az idős olvasók növekvő száma bizonyít.

(Autoref.)

Lásd még 176, 183, 193

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

05/163

Les sites wikis, nouveaux outils de travail collaboratif = Documentaliste. 41.vol. 2004. 4-5.no. 278-280.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A közös munka új eszközei a világhálón: a „wiki” típusú webhelyek bemutatása

Honlap; Hozzáférhetőség

2004. szeptember 28-án a francia könyvtáros egyesület, az ADBS (Association des professionnels de l'information et de la documentation) továbbképzést szervezett az ún. WIKI szolgáltatásról. A szakemberek bemutatták ezeknek a nyílt webhelyeknek a technikai jellemzőit és használatát. A WIKI-k lehetővé teszik, hogy bárki hozzájáruljon egy webhely tartalmához, amit a további használók szerkeszthetnek. A WIKI-k fő jellemzője az egyszerűség és a nyílt hozzáférés. A továbbképzésen szá-

mos példával illusztrálták a WIKI-k sokféle alkalmazási lehetőségét.

(Autoref.)

05/164

SENSO, José A. – VILLÉN RUEDA, Luis: El uso de la etiqueta meta en sitios Web de bibliotecas = Rev.Esp.Doc.Cient. 27.vol. 2004. 3.no. 293-307.p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol nyelven

Meta címkék használata könyvtári webhelyeken

Felmérés; Gépi információkeresés; Honlap

Különböző könyvtárak honlapjait vizsgálva megállapítható volt, hogy a meta-azonosítókat leginkább a tartalomleírásra használják. A „description” és „keyword” azonosítók együttes használata átlagosan és a spanyol egyetemi könyvtárak esetében is 16% felett van, ami nem túl magas arány, de megfelel a nemzetközi átlagnak. Ugyanakkor a „description” és a „keyword” valamint az „author” azonosítók